

9. Стус В. Зібрання творів : у 12 т. / [редкол.: Д. Стус та ін.]. Київ : Факт, 2007 – 2009. Т. 5 : Палімпсести (Найповніший незавершений корпус). 2009. 768 с.
10. Стус В. Палімпсести: Вірші 1971 – 1979 років / упорядкув. Н. Світлична, вступ. ст. Ю. Шевельова. Мюнхен : Сучасність, 1986. 480 с.
11. Стус В. Твори: у 4 т., 6 кн. / [ред. кол. С. Гальченко, М. Гончарук та ін.]. Львів : Просвіта, 1994–1999. Т. 1. Кн. 1: Зимові дерева. Веселий цвинтар. Круговерть / підготували тексти, упорядкували та склали примітки: М. Гончарук, В. Макарчук, Д. Стус; авт. передм. М. Коцюбинська. 1994. 432 с.
12. Стус В. Твори: у 4 т., 6 кн. / [ред. кол. С. Гальченко, М. Гончарук та ін.]. Львів : Просвіта, 1994 – 1999. Т. 6. Кн. 1: Листи до рідних / упор. О. Дворко, М. Коцюбинська. 1997. 496 с.
13. Стус Д. Василь Стус: життя як творчість. Київ : Факт, 2005. 368 с.
14. Чернілевський С. Чорна елегія. Роздуми режисера кінотрилогії «Просвітлої дороги свічка чорна. Пам'яті Василя Стуса». *Українська культура*. 1992. № 7. С. 8–10.
15. Шовкошитний В. Герої народжуються на могилах героїв. Київ : Укр. пріоритет, 2012. 48 с.
16. Энциклопедический словарь экспрессионизма / гл. ред. П. М. Топер. Москва : ИМЛИ РАН, 2008. 736 с.
17. Яструбецька Г. І. Динаміка українського літературного експресіонізму: монографія. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2013. 380 с.

Райбедюк Г. Б.
(*м. Ізмаїл*)

ВАСИЛЬ СТУС ТА ІРИНА КАЛИНЕЦЬ: ГРАНІ ВЗАЄМОРЕЦПЦІЇ

У сучасному літературознавстві особлива роль відводиться «бінарним і поліперсональним зіставленням, особливо якщо вони попереджені відповідною теорією чи принаймні гіпотетичними міркуваннями» [8, с. 7]. Розгляд типологічних збіжностей і діалогічних стосунків В. Стуса та І. Калинець, безперечно, зумовлений новітніми тенденціями літературознавства. «Ключ типологічного» (Л. Новиченко) в осмисленні й оцінці місця та ролі цих титанічних постатей в історії суспільно-громадської та естетичної думки в Україні обумовлюється не локальними проблемами чи ситуативними контекстами. Він диктується особистими взаєминами, подібністю їхніх доль як «людей з біографією» (Ю. Лотман), ідейно-естетичних акцентів творчості, специфікою психологічного типу авторської художньої свідомості.

Щодо В. Стуса, то маємо справу з реципієнтом багатьох текстів, які поет, за слухними спостереженнями В. Просалової, «доповнював своїм контекстом, читацьким досвідом. Він як митець і творча особистість формувався в діалозі з культурними традиціями різних часів і народів, творчий процес для нього був способом спілкування з собою і світом» [10, с. 110].

І. Калинець у референтному колі В. Стуса претендує на особливий статус. Розкриваючись в однакових суспільно-політичних і культурних обставинах, авторська свідомість обох митців засвідчила очевидну дотичність художньої системи, оприявнила типологічні аспекти й «зовнішню» та приховану контактність життєтворчості. Їх поєднувала апологія морального начала, осмисленого як естетична якість, що визначила подібний вибір – стати безпосередніми «учасниками торжества правди» [3, с. 6]. Це творчі особистості «індивідуальних духовних зусиль, затятої надії, подвижництва і стоїцизму» [11, с. 11]. Якщо вести мову про маніфестовану ними ідеологію, то вона в обох випадках, вочевидь, межує з «високою естетикою, як у випадку кола “вісниківців”» [7, с. 154].

Питання про діалог В. Стуса та І. Калинець принагідно виникало переважно у стусознавчих працях. Так, Д. Стус у відомій розвідці «Василь Стус: життя як творчість» (К., 2005) наводить чимало свідчень про підтримку батька з боку І. Калинець у період в'язничного «смертеіснування» [14]. Дослідники неодноразово акцентували увагу на ставленні поета до адресатки як до посестри [10]. Невипадково сім'я В. Стуса обрала саме І. Калинець координатором перепоховання останків поета.

Дослідження місця В. Стуса в житті й творчості І. Калинець, яку він у листах називав «дорогою сестрою, правдивою Галичанкою», потребує сьогодні ретельно вивчення. Уведення до наукового обігу цієї проблеми уможливило опублікована в 2012-2015 рр. у значній частині її спадщина (художня, наукова, документальна, публіцистична). Видана у восьми томах завдяки зусиллям Ігоря Калининця, вона має надзвичайну вагу не лише щодо інформації про взаємини близьких по духу митців-правдоборців, але загалом про панораму складної доби та її чільних діячів.

Неабиякий інтерес становить поетична взаєморецепція В. Стуса та І. Калинець. За життя митця, з яким підтримувала особливо теплі взаємини, вона присвятила йому зворушливу елегійну медитацію, пронизану профетичними візіями: «Ще того віку вистачить для щастя / прийти і вмерти на своїй землі» [2, с. 107].

Взаємовідчуття двох сильних особистостей в екзистенційному стані «вертикальної труни» зафіксовано і В. Стусом у присвятному вірші (для І. С.):

«Спокійно, сестро. Будуть зліші дні. / Ще нам цей час – за просвіток згадати. / Не ремствуй, сестро. Тяжко в цих ночах, / що безпросвітні, як відьомське око... / ...Та йди й крізь смерть. Не обривайся з крока...» [13, с. 186]. Поетесі близький Стусів «духовний імунітет» (Т. Салига) проти страху перед загрозливо очевидним фізичним небуттям («Як добре те, що смерті не боюсь я»). Подібно до цього імперативу вона творить власний «варіант панорами нездоланного Танатосу» [2, с. 226]: «І цей свічник ще заясніє знову, / коли покличе полум'ям, як словом, / в цю землю повернутися назад, / щоб освятити з рідного порогу / твій шлях до неї і на суд до Бога» [2, с. 101].

У поезії І. Калинець домінує душевний неспокій, готовність узяти на себе всі драматичні колізії свого часу. В її «Дорозі вигнання», як підкреслює М. Ільницький, виразно звучить те ж «дрижання душі», що і в Стусових «Палімпсестах», той самий мотив жертвності і потракований не як нещастя, удар долі, а навпаки, як дарунок долі, богопомазаництво, як хрест, узятий на себе свідомо і добровільно понесений кривавою, але радісною дорогою на Голгофу» [1].

Інформацію про взаємини В. Стуса та І. Калинець вміщено в листах поета, подекуди звернених до подружжя Калинців. Загалом, коли йдеться про епістолярний діалог, то мається на увазі обопільний обмін інформацією, думками тощо. Серед листів І. Калинець, уміщених в додатковому томі «Метелики над могилою», немає жодного, адресованого В. Стусові. Зате з його листів видно, що цей діалог був двостороннім. Це потверджує чимала кількість кореспонденції поета такого характеру: «Дорога Ірено! Дорогий Ігоре! Я перед тобою (Вами, друзі!) надто завинив. Ти пишеш такі щедрі, такі мудрі листи, а я мовчу...» [12, с. 151]. В одному з листів (від 20. 05. 1978 р.) читаємо: «Дорога сестро, засипала мене телеграмами! Листами! [...] Ще раз – дякую, Галичанко! У моїх чистих спогадах за Тобою – Ти мені є правдива Галичанка! Дякую. Чекаю на Твою карточку [...] Всі Твої скіфські радощі (дякую за чудову лекцію, продовжуй!) – то психотерапія» [12, с. 147]). У цьому ж листі В. Стус дякує своїй адресатці за вірші, які називає «добрими», надсилає їй свою поезію «Гойдається вечора зламана віть». В іншому листі від 20. 04. 1978 р. читаємо аналогічне: «Дякую за вірш – це читається із вологими очима вдячності...» [12, с. 143].

У листах В. Стуса прочитується усеприсутність адресатки, ставлення до неї як до надзвичайно близької людини: «...Щодня спогадую. Тебе – в колі найрідніших» [12, с. 143]. У листах до рідних (дружини й сина) він неодноразово згадував ім'я І. Калинець в найтепліших тональностях.

Листи В. Стуса, написані в неволі, як зазначає М. Коцюбинська, були «єдиним вікном у світ. Звідси й повнота самовираження» [9, с. 163]. Тому

цінність його листів загалом ніяк не вичерпується біографічно-інформаційним ресурсом. В. Стус ділиться з адресаткою міркуваннями про своє ставлення до того чи того письменника. У листі від 20. 05. 1978 р., наприклад, він говорить про несприйняття «всяких коротичів», називає надіслану йому збірку Ахмадуліної «дамським столиком із парфумами» [12, с. 148]. У цьому ж листі міркує про «Сковороду» Ігоря Калинця, подає відгук про цей твір І. Світличного. Подібних прикладів в епістолярії поета чимало.

Листи В. Стуса свідчать, що культивоване ним «самособоюнаповнення» «давало змогу зосередитися в собі, зберігати творчу форму всупереч умовам, створювати в царстві несвободи свій Парнас» [9, с. 170]. Маємо в деяких листах глибоко особистісні апеляції до рідних «родичів калинових» людини, котра «не хоче зізнаватися в усіх своїх поразках» [12, с. 161]. Йдеться, отже, більшою мірою про авторецепцію адресанта, ніж про взаєморецепцію двох учасників комунікації. Тут далися взнаки конфіскації, заборони тощо. В одному з листів до І. Калинець В. Стус пише про те, що йому «перекрили геть усе листування» [12, с. 161]. В іншому листі інформує адресатку: «...був обшук [...] взяли 2 зошити найновіших віршів, записник із адресами, чернетки деяких моїх листів і до мене...» [12, с. 143]. Уже після заслання І. Калинець свідчитиме, що у неї збереглося небагато листів від В. Стуса, бо з табору вивезти майже нічого не можна було. Був він у листах «дуже відвертий, писав гостро». Зізнавався, що «туга за Україною змушує його творити» [5, с. 231].

Особистість В. Стуса постає в багатьох іпостасях у документальних свідченнях І. Калинець різних років. Цікавою в цьому сенсі є низка її інтерв'ю, зібраних у 8-му томі (кн. 2). В інтерв'ю газеті «День» вона дає високу оцінку віршам В. Стуса: «Я не знаю рівного Стусові поета у ХХ століття. І, мабуть, справді мало хто здає собі справу, настільки це великий поет: його поезія – це поєднання глибокої філософської думки, містицизму, надзвичайно багаті поетичної мови й дивовижної образності» [5, с. 235]. У виступі на вечорі В. Стуса в Театрі ПРИКВО у Львові 17. 01. 1989 р. І. Калинець зазначила, що він «підняв українську поезію на високий загальносвітовий рівень» [6, с. 464].

У спогадах про В. Стуса І. Калинець говорить про нього, як про високоморальну людину, вірного друга, в якого була «справжня чоловіча доброта» [4, с. 261]. На запитання кореспондента «Голосу України» про ідеал чоловіка, вона однозначно відповіла: «Їх два: мій чоловік поет Ігор Калинець і поет-мученик, мій побратим Василь Стус» [5, с. 53].

Доволі рельєфно й багатогранно виписано постать В. Стуса в публіцистиці І. Калинець, вміщеній у 2-х книгах 7-го тому під назвою «Без заборона». Навіть кількісні показники загадок про поета (у першій книзі – 20, в другій – 18), спеціальні статті й виступи («Ми йшли з Василем Стусом», «Василь Стус: із виступу в театрі ім. Леся Курбаса») свідчать про очевидну присутність В. Стуса не тільки в життєтексті авторки, але й у історичному та культурному просторі всієї нації. В публіцистичному дискурсі письменниці, котрий вимагає сьогодні детально й усебічного дослідження, В. Стус постає митцем, що «піднявся голосом до Шевченкової музи» й дав народові «відчуття справжньої духовності України» [3, с. 154].

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільницький М. М. Цілюща сила полинової гіркоти. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=mUe3pVK8hpU>
<https://www.youtube.com/watch?v=mUe3pVK8hpU>
2. Калинець І. О. Повне зібрання творів : у 8-ми т. Львів : СПОЛОМ, 2012. Т. 1 : Шлюб із полином : [поезія]. 232 с.
3. Калинець І. О. Повне зібрання творів : у 8-ми т. Львів : СПОЛОМ, 2013. Т. 7. Кн. 1 : Без заборона : статті, заяви, виступи. 528 с.
4. Калинець І. О. Повне зібрання творів : у 8-ми т. Львів : СПОЛОМ, 2013. Т. 8. Кн. 1 : Попід Золоті Ворота : документи та біографічні матеріали. 384 с.
5. Калинець І. О. Повне зібрання творів : у 8-ми т. Львів : СПОЛОМ, 2014. Т. 8. Кн. 2 : Попід Золоті Ворота : інтерв'ю 1987-2012 рр. 296 с.
6. Калинець І. О. Повне зібрання творів : у 8-ми т. Львів : СПОЛОМ, 2015. Том додатковий : Метелики над могилою : листи, спогади, неопубліковані твори у попередніх томах. 514 с.
7. Квіт С. М. Основи герменевтики : [навчальний посібник]. Київ : Вид. дім «КМ Академія», 2003. 192 с.
8. Кодак М. П. Авторська свідомість і класична поетика : [монографія]. Київ : ПЦ «Фоліант», 2006. 336 с.
9. Коцюбинська М. Х. Епістолярна творчість Василя Стуса. Коцюбинська М. Х. У кн.: Мої обрії : в 2 т. Київ : Дух і літера, 2004. С. 163–184.
10. Просалова В. А. Діалог у поетичному мисленні Василя Стуса. *Актуальні проблеми української літератури і фольклору*. 2014. № 21–22. С. 103-112.
11. Соловей Е. С. У країні Лицарії, країні колядок. У кн.: Калинець І. М. Слово триває : [поезія]. Харків : Фоліо, 1997. С. 5–11.
12. Стус В. С. Твори : в 6 т., 9 кн. Львів : Просвіта, 1997. Т. 6 (додатковий). Кн. 2 : листи до друзів та знайомих. 262 с.
13. Стус В. С. Зібрання творів : у 12 т. Київ : Факт, 2009. Т. 5 : Палімпсести. 768 с.
14. Стус Д. В. Василь Стус : життя як творчість. Київ : Факт, 2005. 368 с.